

Wichrowska, Ewa / Wichrowski, Zbigniew

Badania ratownicze na cmentarzysku z młodszej okresu przedrzymskiego w Pikulach, stan. 2, w 2000 roku

Archeologia Polski Środkowowschodniej 6, 88-94

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EWA WICHROWSKA, ZBIGNIEW WICHROWSKI

BADANIA RATOWNICZE NA CMENTARZYSKU Z MŁODSZEGO OKRESU PRZEDRZYMSKIEGO W PIKULACH, STAN. 2, W 2000 ROKU

W latach 1996-97 prowadzono badania archeologiczne na cmentarzysku z młodszego okresu przedrzymskiego w Pikulach, st. 2, ze względu na systematyczne niszczenie przez poszukiwaczy militariów posługujących się lokalizatorami metalu (Z. Wichrowski 1997, 1998). Zmieniły one zasadniczo spojrzenie na rozmiary i funkcję stanowiska w stosunku do wstępnego rozpoznania z lat 1990-92.

Prace wznowiono w 2000 r. po wizytacji stanowiska przez WKZ w Lublinie i stwierdzeniu nowych śladów ingerencji poszukiwaczy militariów.¹

Badania finansowane przez WKZ w Lublinie prowadziło Muzeum Lubelskie i Muzeum Regionalne w Kraśniku przy współudziale studentów Katedry Archeologii UMCS w Lublinie pod kierunkiem mgr Piotra Łuczkiwicza.

W pierwszym etapie zrekonstruowano w dużym stopniu wcześniejszą siatkę pomiarową. Następnie w ramach wydzielonych stref o boku 50 m wykonano dokładną penetrację całego obszaru stanowiska. Pozytywne sygnały weryfikowano wykopami sondażowymi, rozszerzając je w razie stwierdzenia występowania zabytków na większej przestrzeni. Wykonano też kilkanaście wykopów sondażowych w miejscach negatywnej prospekcji lokalizatorów, gdzie potwierdzono one prawie zupełny brak obiektów. W obecnym sezonie przebadano łącznie wykopami sondażowymi obszar o powierzchni 354 m².

W trakcie prowadzonych prac wyróżniono 28 obiektów o różnym charakterze. Nie stwierdzono właściwie żadnych rozbieżności w stosunku do ustaleń z poprzednich sezonów.

Zniszczenie stanowiska przez osoby penetrujące jego obszar z wykrywaczami metali praktycznie uniemożliwia rekonstrukcję pierwotnego założenia. Wśród odsłoniętych w 2000 r. obiektów 4 można uznać ze względu na występowanie spalonych kości za ewidentne obiekty grobowe. Zespoły w tym przypadku z obiektu 106 stwierdzono obecność szczątki dwóch osobników dorosłych w wieku Maturus (30-50 lat), być może mężczyzny i kobiety. Kości ludzkie w mniejszej ilości zarejestrowano jeszcze w trzech obiektach 82, 84 i 103 (W. Kozak-Zychman, M. Szeliga 2003). W tym ostatnim wystąpiły w śladowej ilości obok ceramiki, co jest wyjątkiem na stanowisku. Generalnie potwierdza to tezę o występowaniu

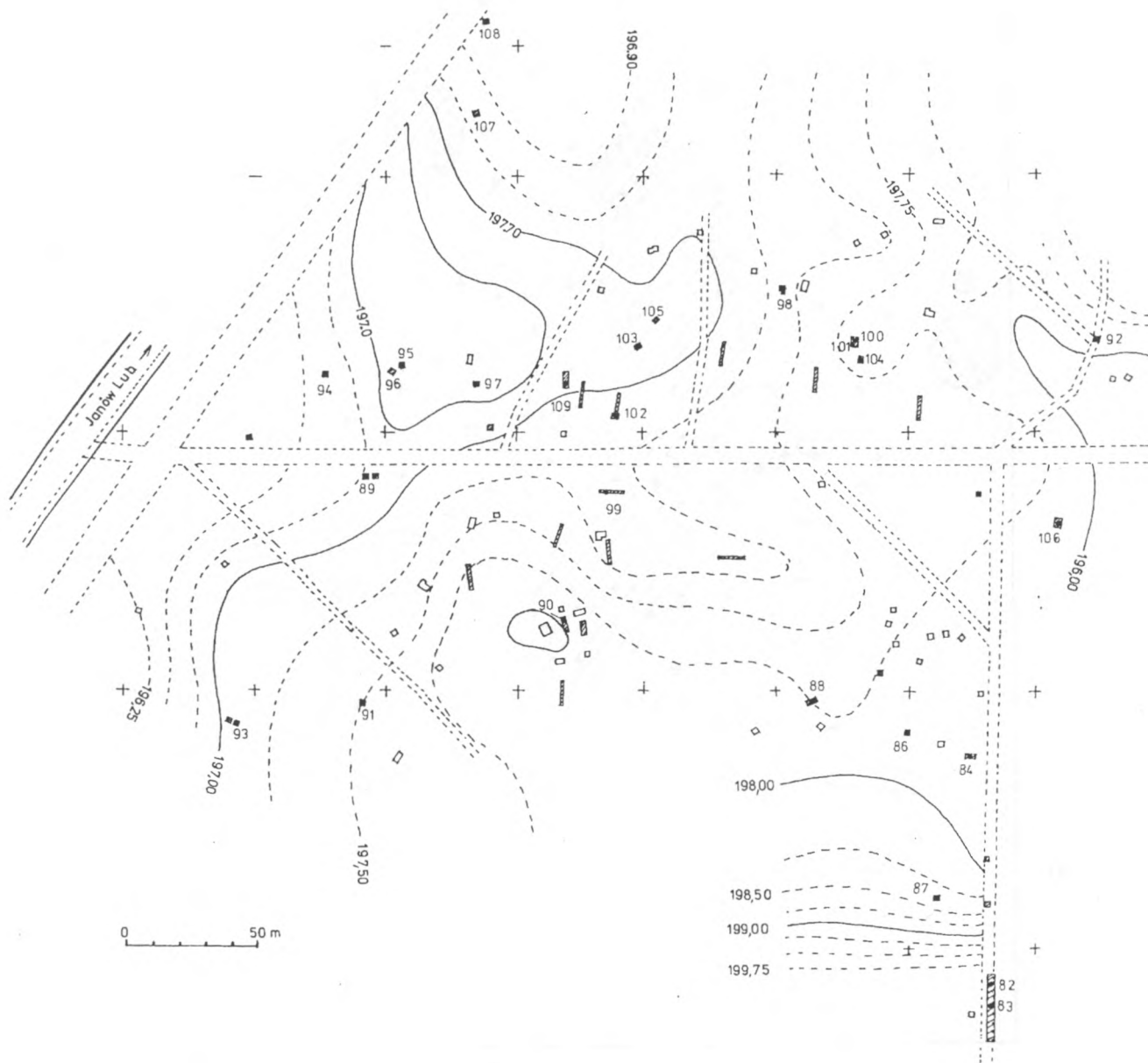
kości prawie wyłącznie w południowej i południowo-wschodniej części stanowiska, przy czym z reguły z kośćmi występują przedmioty o charakterze militarnym (nity od umb w ob. 106). W siedmiu przypadkach stwierdzono występowanie ceramiki, w tym jeden raz z nożem (ob. 84), drugi z sztydłem (obiekt 103) i trzykrotnie z kośćmi. Dwa obiekty zawierały wyłącznie ceramikę, ale nie ma pewności czy nie wyjęto wcześniej z nich przedmiotów metalowych. W kilku wykopach zaobserwowano ewidentne ślady wkopów, płytsze mogły zostać niezauważone. Nadal nie stwierdzono występowania ceramiki w najdalej na południe wysuniętej „militarnej” części stanowiska.

W sezonie 2000 r., może nawet szczególnie, potwierdziła się licznie występująca na stanowisku kategoria pojedynczych przedmiotów metalowych (12 znalezisk) lub występujących po kilka obok siebie (3 obiekty). Tylko część ma ślady patyny ogniowej lub intencjonalnego zniszczenia, co pozwala je bezpornie interpretować jako wyposażenie grobowe, być może grobów symbolicznych. Kilka przedmiotów, w tym groty, noże i półkoski nie posiadają tych cech. Zapewne pochodzą też z wyposażenia grobowego, choć nie można wykluczyć w kilku przypadkach ich przypadkowej obecności na stanowisku (zagubione w trakcie polowania).

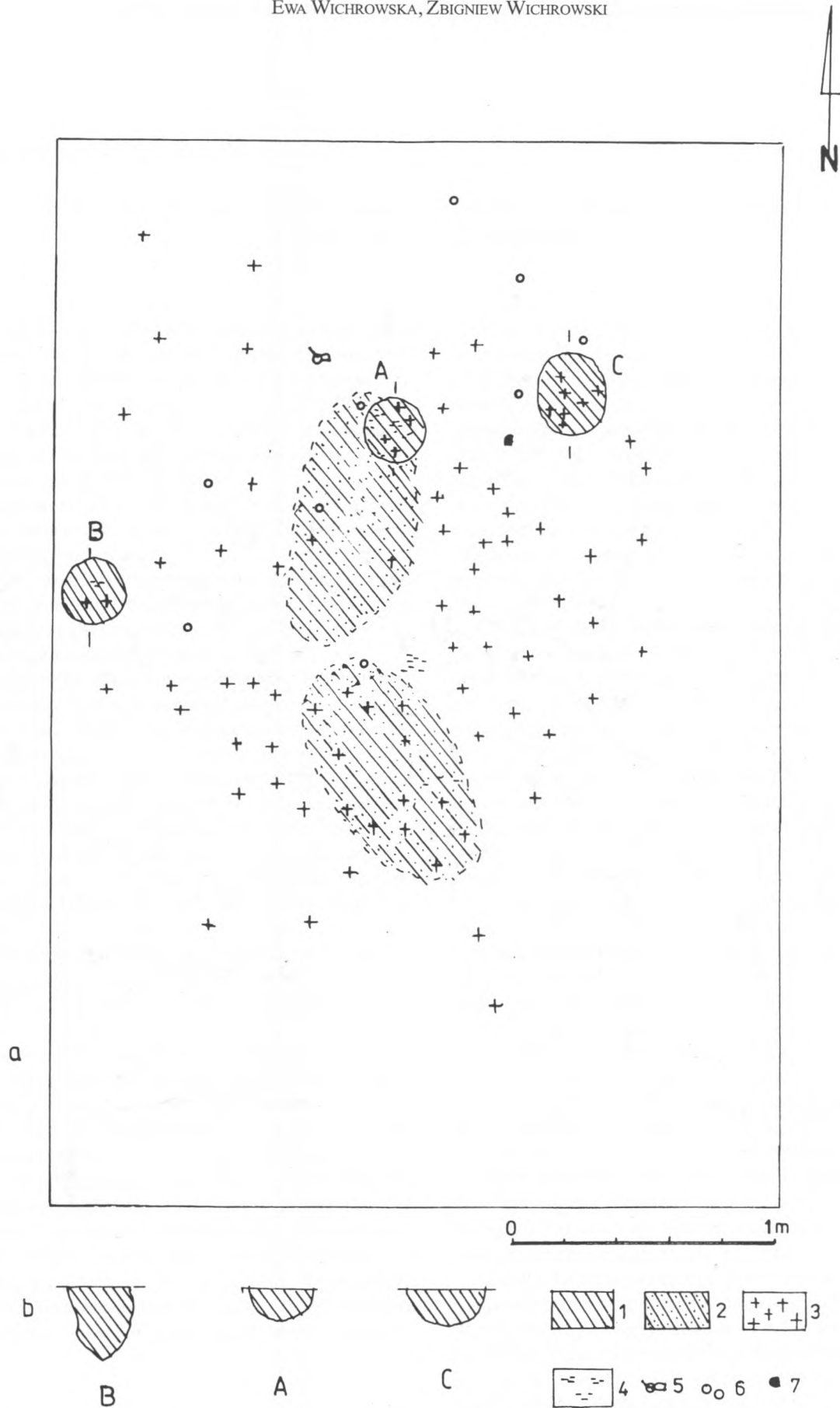
Istotne jest wyraźne spatynowanie wskutek przepalenia w ogniu półkoska z ob. 98, co w połączeniu z intencjonalnym uszkodzeniem kilkunastu znanych ze stanowiska egzemplarzy pozwala bezspornie zaliczyć tę kategorię przedmiotów do wyposażenia grobowego. Obiekty i zabytki występują bardzo płytko, od 15-20 cm do 30-35 cm, co potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia. Podobnie jak wcześniej rysują się trudności w określeniu kryteriów wyróżnienia granic poszczególnych obiektów przeważnie wyznaczanych przez zasięg zabytków. Brak jest klasycznych jam grobowych z wyposażeniem w wypełnisku. Kilka występujących obok zabytków jam o nieznacznym wymiarach i miąższości (max do 30 cm) można interpretować jako ślady stosów (?) lub niewielkich ognisk, a w trzech przypadkach być może jako ślady po spalonych słupach (ob. 89 i 106).

Wyniki badań tegorocznego sezonu również nie zmieniają ustaleń chronologicznych. Ostroga kabłąkowa z obiektu 92 prezentuje typ A wg Ginalskiego (1991, s. 54-79) charakterystyczny dla późnej fazy późnego okresu przedrzymskiego. Zapinki z obiektu 101 i 104 reprezentujące typ M wg Kostrzewskiego, są charakterystyczne dla fazy A3 młodszego okresu przedrzymskiego, podobnie masywna fibula żelazna o konstrukcji późnolateńskiej z obiektu 95. Do form cha-

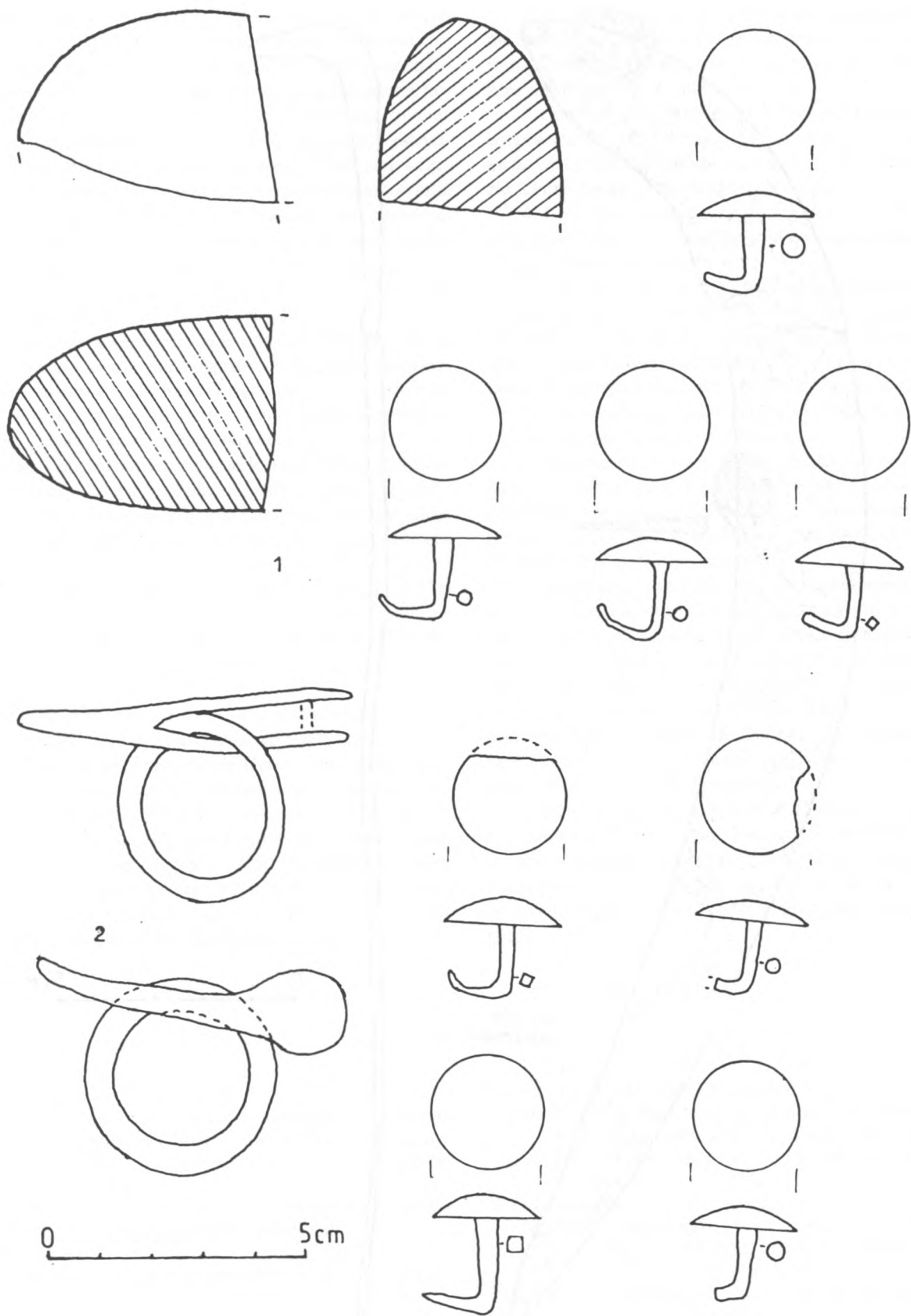
¹ Serdeczne podziękowanie kierując pod adresem prof. dra hab. A. Kokowskiego kierownika Katedry Archeologii UMCS za pomoc przy organizacji ekspedycji i konsultowanie prac.

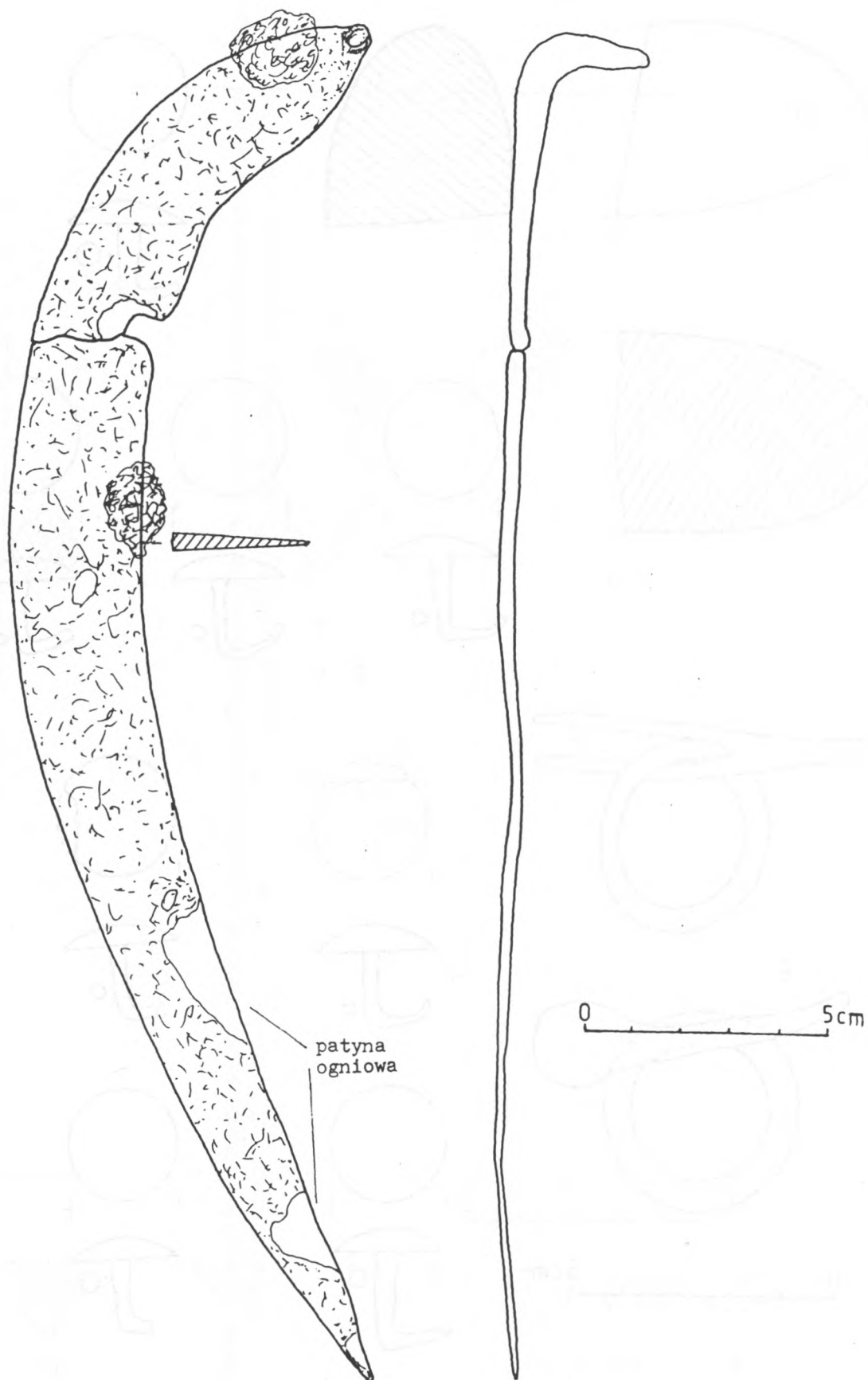
Ryc. 1. Pikule stan. 2. Plan sytuacyjno-wysokościowy stanowiska z zaznaczonymi wykopami i obiektami.

Ryc. 2. Pikule, stan. 2: a – plan wykopu z obiektem 106, b – przekroje obiektów; 106 A, B, C; 1 – ziemia szara, 2 – ziemia jasnoszara, 3 – spalone kości, 4 – węgle drzewne, 5 – sprzączka żelazna, 6 – nity żelazne, 7 – ośleka kamienna.

Ryc. 3. Pikule stan. 2. Inwentarz obiektu 106.

Ryc. 4. Pikule stan. 2. Inwentarz obiektu 98 – półkosek żelazny.

rakterystycznych dla fazy A3 i początku fazy B1 okresu wpływów rzymskich należy sprzączka z przedłużonym kolcem z ob. 106. Dobrze mieszczą się w tym okresie noże o łukowatych grzbietach. Inne zabytki mają znacznie szerszy horyzont występowania, ale mieszczą się doskonale również w fazie A3, zwłaszcza w kontekście innych współwystępujących zabytków. Półkoski reprezentują podobnie jak wcześniej znane dwa typy ze względu na sposób umocowania rękojeści – z prostopadłym, odgiętym kolcem oraz z zawiniętym do środka kolcem i dodatkowymi haczykowatymi zaczepami bocznymi w tylnej części. Obie formy znajdują doskonałe odpowiedniki na terenie kultury Poienesti-Łukasevka (M. Babes 1993, tabl. 43: 15-17; 51: 11-17).

Ceramika nawiązuje dokładnie do podobnej z wcześniejszych badań zarówno pod względem technologii (z powodu bardzo słabego wypału, łuszczy się i kruszy), form i zdobnicstwa. Są to naczynia garnkowe z gruboziarnistą domieszką, trudne – ze względu na stan zachowania – do wiernej rekonstrukcji. Brunatne powierzchnie są lekko schropowane lub miotłkowane i słabo wygładzone, pod wylewem wygładzone staranniej. Ornamentyka ogranicza się do dołków palcowych, wałków dookolnych z dołkami palcowymi oraz nacięcia i karbowania krawędzi wylewu. Ceramika ma bardzo bliskie analogie w grubociennej ceramice z Jutlandii (T. Dąbrowska 1998, ryc. 16 a,b) oraz z terenu kultury Poienesti-Łukasevka, utożsamianej z Bastarnami (M. Babes 1993, tabl. 28, 29, 40, 41, 43, 15-17, 51, 11-17).

Zakończenie prac badawczych na stanowisku pozwala na przedstawienie kilku ogólniejszych spostrzeżeń.

1. Badania pozwoliły na uściślenie granic stanowiska. Potwierdziły one w zasadzie całkowicie wcześniejsze ustalenia (Z. Wichrowski, 1997, s. 98; 1998 s. 98). Granica stanowiska została przesunięta tylko w kierunku północno-zachodnim, gdzie odkryto dwa obiekty (107 i 108) najdalej wysunięte w tą stronę. Pozostałe zagęściły się dotychczas już znanych zespołów. Pozwala to na potwierdzenie dotychczas ustalonej wielkości stanowiska na co najmniej 12 ha.

2. Przytoczone wcześniej przykłady pozwalają bezspornie określić całość założenia jako cmentarzysko z różnego rodzaju obiektami grobowymi. Łącznie w latach 1990-2000 zarejestrowano ich 109 obiektów.

3. Chronologię stanowiska w świetle przytoczonych zabytków zamyka się od połowy lub końca fazy A2 do początku fazy B1 ze szczególnie intensywnym użytkowaniem w fazie A3 młodszego okresu przedrzymskiego.

4. Wyraźnie rysują się strefy zagęszczenia obiektów oddzielone obszarami rozrzedzonego występowania lub obszarami ich pozbawionymi.

5. Generalnie utrzymuje się podział na kilka stref, w których dominują określone formy zabytków: część południowo-wschodnia- militarne, gdzie najczęściej występują też spalone kości, oraz części północna i zachodnia, w których dominują narzędzia rolnicze (półkoski, noże) i ceramika.

6. Potwierdza się praktycznie wykluczenie się ceramiki i spalonych kości w jednym obiekcie.

7. Stan zachowania stanowiska zmusza do dużej ostrożności przy powyższych hipotezach, całkowita bowiem rekonstrukcja pierwotnego założenia jest obecnie niemożliwa. Prawdopodobnie jednak cmentarzysko w Pikulach użytkowane było przez kilka społeczności.

8. Interpretacja kulturowa i etniczna nadal nastęrcza trudności. Ludności użytkującej teren cmentarzyska nie można łączyć z kulturą przeworską. Liczne analogie do terenu Jutlandii i kultury Poienesti-Łukasevka oraz kultury zarubinieckiej wskazują na związki z tymi terenami i być może z Bastarnami.

9. Przeprowadzone prace pozwoliły na definitywne zamknięcie badań na stanowisku. Wniosły nowe uzupełniające elementy i pozwoliły uchronić pozostałe jeszcze zabytki przed rabunkowym wydobyciem.

Z punktu widzenia badawczego i konserwatorskiego spełnione zostały wszystkie postulaty, trudno bowiem byłoby chronić stanowisko na tak dużym obszarze leśnym. Być może pewne dane do dotychczasowych ustaleń i hipotez wniosłyby badania przyrodnicze i rozpoznanie okolicznych bagien.

LITERATURA

Babes M.	Kozak-Zychman W., Szelięga M.
1993	2003
<i>Die Poienesti-Łukasevka- Kultur; Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum ostlich der Karpaten in den letzten Jarhundertern vor Christi Geburt</i> , Bonn.	Szczałki kostne z ciałopalnego cmentarzyska młodszego okresu przedrzymskiego w miejscowości Pikule, stan. 2, pow. Janów Lubelski (w tym tomie).
Dąbrowska T.	Wichrowski Z.
1988	1997
<i>Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia-zasięgu-występowanie</i> , Warszawa.	Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego w Pikulach, stan. 2, woj. Tarnobrzskie, APŚ, t. 2, s. 113-116.
Ginałski J.	1998
1991	Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego w Pikulach, stan. 2, APŚ, t. 3, s. 104-109.
Ostrogi kabłąkowe kultury przeworskiej. Klasyfikacja typologiczna, PArch., t. 38, s. 53-84.	

EWA WICHPWSKA, ZBIGNIEW WICHROWSKI

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION AT A CEMETERY FROM THE YOUNGER PRE-ROMAN PERIOD IN PIKULE, SITE 2, JANÓW LUBELSKI DISTRICT

The excavations in 2000 completed a three-year programme of rescue excavations at this site. A systematic study by means of metal detectors was carried out at the entire area. The discovered features were explored through sondages. In total, an area of 6,2 ares was examined. 28 new features were discovered, which were mainly graves. For example, feature 106 contained charred bones and rivets from a shield boss. The anthropological analysis determined that we are dealing with a burial of two adult individuals (*maturus*). Other features contained metal items with traces of charring or intentional destruction (knives, scythe blades). Additionally, individual items such as spearheads and knives were found which had no traces of fire or deliberate destruction. Seven features contained badly preserved fragments of clay vessels occurring individually or together with tools (knife, scythe blade, awl).

It was only possible to determine the perimeters of the site more accurately in the north-eastern and eastern part of the site where two new features were discovered. Thus, the entire area of the site, in accordance with the earlier results, covered roughly 12 hectares. The features rarely occur in concentrations. The trenches and sondages set up between the features did not yield any new findings. Items typically occur at small depth, mainly in the sand, and with no outlines of pits. Only in feature 98 a great amount of charcoal was recorded.

Two zones are currently shaping up. One with more intensive occurrence of artefacts of military character (south and south-east), and another with tools (north and north-west). Potsherds also do not occur at the entire area of the site. It is completely lacking in the part of the site which is located in the south and south-eastern area, where a concentration of military artefacts is observed. Only in two instances was the presence of individual fragments of charred bones found next to potsherds. Due to a considerable destruction of the site by amateur collectors of military items and the removal of a large number of sizeable metal items, the reconstruction of the original arrangement of the features is extremely difficult. Undoubtedly, however, the function of the site should be defined as a sepulchral and cult feature.

The analysis of grave furniture points to analogies with the territory of Jutland (ceramics), Moldavia and Belarus (ceramics, scythe blades) within circle of the Poinesti-Lukasevka and Zarubincy cultures, thus contributing new data to the formation of the cultural situation in the final phase of the younger Pre-Roman period at the territory of the Lublin region. Also a fairly narrow chronology of the site finds support (bow-like spur in feature 92, a brooch of type M from feature 101 and 104, a buckle with an elongated tongue from feature 106).

Muzeum Regionalne w Kraśniku